

MUZEJSKI VJESNIK 5

GLASILO MUZEJA

SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

**MUZEJSKI VJESNIK
GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE
HRVATSKE**

(Čakovec, Grabrovnica, Kalinovec, Koprivnica, Križevci, Trakošćan,
Varaždin, Varaždinske Toplice i Virje)

UREDNIŠTVO

Marina Šimek (glavni i odgovorni urednik), Darko Sačić, Miroslav
Klemm, Dragutin Feletar, Marijan Špoljar, Branimir Šimek
(tehnički urednik)

Muzejski vjesnik izlazi povremeno, a najmanje jednom godišnje.
Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Časopis solidarno financi-
raju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

NAKLADNIK

Gradski muzej Varaždin

ZA NAKLADNIKA

Jasna Tomičić

TISAK

NIŠRO Varaždin, naklada 800 komada

BROJ 5 — VELJAČA 1982.

GOD. V.

Za sadržaj priloga odgovaraju autori

SADRŽAJ

MUZEJ I ŠKOLA

- Marijan Špoljar: Muzej i škola 3
— Antun Kozina: Etnografsko blago u osnovnim školama
krapinskog kraja i njegova zaštita 6

STRUČNI ČLANCI

- Zorko Marković: Nekoliko arheoloških bilježaka iz sjeverozapadne Hrvatske 11
— Zoran Homen: Novi kasnobrončanodobni lokalitet u Križevcima 18
— Marina Šimek: Nekoliko nalaza iz halštatske zemunice u Sigecu 25
— Josip Vidović: Arheološko istraživanje starijeg željeznog doba u Međimurju 34
— Željko Tomičić: Arheološka istraživanja antičke nekropole kod sela Trnovčaka u Međimurju 41
— Željko Tomičić: Rezultati arheoloških terenskih rekognosciranja Međimurja u 1981. godini (antika i srednji vijek) 48
— Tomislav Đurić: Stanje srednjovjekovnih gradina u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (II) 55
— Antun Kozina: Numizmatički nalaz iz ruševina Trikraljske kapele na Tkalcima — Krapina 61
— Ljubica Ramušćak: Ansambl ruralne arhitekture u Selnici 63
— Libuše Kašpar: Neki etnološki izvori iz dnevnika Ivana Kukuljevića 67
— Vladimir Kidišević: Konzervacija slika iz fundusa varaždinskog muzeja 71

LIČNOSTI

- Antica Bregović: Franjo Košćec — osnivač Entomološkog odjela Gradskog muzeja Varaždin 77
— Marijan Špoljar: In memoriam Stjepan Kukec 80
— Zorko Marković: In memoriam Dr. Stojan Dimitrijević 81
— Tomislav Đurić: Umjesto »In memoriam« Dasenu Vrsaloviću 83
— Marina Šimek: Sjećanje — Dragutin Galina 85

VIJESTI

- Željko Tomičić: Novosti u antičkoj zbirci Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec 89
- Damir Brzović — Branko Begović: Novootkriveni srednjovjekovni lokalitet kod Otrovanca 91
- Jasna Tomičić: Galerija slika Varaždin otvorena po treći put 93
- Miroslav Klemm: Izložba »Osam stoljeća Varaždina« u Gradskom muzeju Varaždin 96
- Franjo Horvatić: Zbirka NOB-a u Velikom Pogancu 97
- Dragutin Feletar: Informacija o nekim knjigama izdanim u Podravini 1981. 99
- Marijan Špoljar: U povodu savjetovanja »Suvremenost kao muzeološka tema za budućnost« 101
- Zorko Marković: Uz simpozij o Vojnoj krajini i njezinom sjedinjenju s građanskom Hrvatskom 102
- Libuše Kašpar: Savjetovanje etnologa u Ormožu 104
- Libuše Kašpar: XVII savjetovanje etnologa u Neumu 105

AKCIJE

- pripremili Miroslav Klemm i Marina Šimek 109

NEKI ETNOLOŠKI IZVORI IZ DNEVNIKA IVANA KUKULJEVIĆA

Etnologija kao organizirana znanost pojavila se pred nekih stotinu godina. A što je s izvorima iz perioda prije tog vremena? Nalazimo ih uglavnom u djelima filologa, povijesničara, geografa i statističara. Najviše ih ima u djelima filologa, koji su često prikupljali i objavljivali narodne pjesme u njihovom izvornom obliku ili pak prilagođene ondašnjem književnom jeziku, a često i prevedene na neki drugi jezik.

Mnoštvo etnoloških podataka nalazimo i u putopisima. Za naše područje naročito su važni oni iz 18. i 19. stoljeća, a pisali su ih najčešće stranci.

U ovom napisu iznijet ćemo na svjetlo dana neke etnološke izvore iz jednog rukopisa Ivana Kukuljevića-Sakcinskog, poznatog političara, pjesnika i historika, rođenog Varaždinca (1816—1889). U njegovim mnogobrojnim djelima nalazimo brojne etnološke izvore, naročito u knjigama Arhiva. Tu ima podataka o narodnim običajima, vjerovanju, nošnji, narodnoj poeziji, pa iz sveg njegovog rada proizlazi da je on jedan od preteča hrvatske etnologije.

Ovdje ćemo iznesti neke etnološke izvore iz Dnevnika Ivana Kukuljevića. To je, koliko mi je poznato, neobjavljeni rukopis iz 1856. godine, a inventar je Gradskog muzeja Varaždin (inv. br. 1722). Putovanje počinje 6. rujna 1856. godine, kada Kukuljević iz Zagreba polazi na kako on kaže — »daleki put kakav do sada podnio nije«, tj. u Dalmaciju do Dubrovnika i Kotora, zatim u Crnu Goru, te do Napulja i Rima. Međutim, rukopis, koji posjeduje Gradski muzej Varaždin je prvi dio dnevnika pa tako u njemu imamo podatke o putovanju samo do Brindizija. Kukuljević kreće iz Zagreba u Karlovac, gdje se u obližnjem selu Kamenskom održava *prošćenje* na dan 8. rujna (Mala Gospa). U Kamensko ide kroz ondašnja sela Rakovac, Udbinja, Mostanje i Turanj, koja su danas sastavni dio grada Karlovca. Na tom putu on prolazi kraj zapuštenih polja gdje najbolje uspijeva korov, jer nema muške ruke, pošto su svi u vojsci (Vojna krajina).

Pri opisu *prošćenja* u Kamenskom daje opis nošnje onoga kraja. »U Kamenskom nađosmo dosta svieta iz Karlovca i okolice osobito od Mekušja i Rečice što odmah preko Kupe leže.

Muškarci nose tu još svuda panonsko-hrvatsku nošnju, to jest bijele gaće i košulje, ječermu s torbom i surinom pa okrugli šešir. Žene imaju kratke većom stranom crne poprsnike ili prs-luke a pas i nakite od svilenih vezah, bijele haljine, crvene pocu-lice s koprenom bielom, koju žalibože nieke već zamjenjuju sa šarenom maramom što su od gdjekojega Krajnca kupile. Djevojke nose kosu u kite propletenu vezom. Cipelje su crvene i crne. Ples i igra je poput ugarskog čardaša«.

Za okolicu Veljuna nalazimo podatke o tipu sela, o stanovnici-ma te o privredi i vjerovanju. »Prediel je brdovit, kuće rastre-šene, sela u pravom smislu ni neima. Stanovnici su svi kristi-jani. Veliko bi dobro za ondašnje stanovnike bio krumpir, ali se je većom stranom zatrla sieme prije 7—8 godina pa ga sada nitko ne sadi tim više raste korova i borovine. ...U Veljunu vidieh prvi vinograd i saznadoh za čudnovati običaj koji kod na-ših ristjanah vlada, da naime kada tko u kući umre tri do če-tiri i osam danah gologlavi hodaju, što i sam opazih na jednome mladiću, što konje dotjera i na jednome starcu što je na cesti vozio, oba su po najvećoj kiši bila gologlava«.

O Slunjskom području daje nam opise govora i nošnje. »Okolo Slunja rodi zemlja bez gnoja — pa je ipak većom stranom sve pusto. Narod je lijep te govori čakavski, kajkavski i štokavski... Na cesti opazih da oko Slunja žene katoličke više provincijalnu nošnju imaju negoli južnu Hrvatsku, te da su ovi katolici vi-še plavokosi, osobito žene a rišćanke crne«.

Dalje navodi i postojanje graničarskih grobova... »selo riš-ćansko Brečanac, tu sam opazio prvokrat osobite vrsti krstove na rišćanskom groblju. Visoki su dva do tri hvata sa od zgora prozračnima nakiti urešeni«.

Za područje Rakovice kraj Plitvica saznajemo da se u to vrijeme tamo sijala proja, kukuruz i hajda.

Na putu između Krnjaka i Bihaća vidio je posvuda po cesti da djevojke pletu, a žene predu.

Za selo Kožino u okolini Zadra, navodi da su se tamo lju-di navikli uzgoju stoke, još iz turskih vremena, kada su bježali, pa im je najlakše bilo pri bijegu goniti stoku, te stoga nisu obra-đivali polja.

O pirnim običajima saznajemo iz Nina »Vrativši se u grad vidili smo jedan pir. Svatove je vodio barjaktar. Muzikanti bili su dva s harmonikom koju ni najmanje igrati znali nisu. Nevjestu nije pratila ni jedna žena. Samo dva djevera držaše ju za ruku.

Oni su i nas zvali na pir...«. Za jedno selo iz okolice Nina navodi »da je gospodarstvo, sasvim drukčije nego kod nas — žitak se vrši, polja se davaju iz četvrtine, težaci se plaćaju po 40 kr. na dan. Ima mnogo siena i mnogo poljah i šumah«.

Imamo i opis šibenske nošnje. ...»Biaše danas svetac (28. rujan) pa zato mnogo svijeta biaše po ulicam vas dan. S daleka crvenilo se je sve jer muškarci nose tu crvene kape, a surine crveno opšivene. Žene pako kosu crvenim vezom prepletenu, modru ili suru nabranu haljinu. Kratko crvenu obšivenu župicu i modri zobun s rukavima poput naših posavkinjah. Bičve crvene, cipele žute. Na prsih biela košulja, lijepa lica i liepi stas kod muških i ženskih«.

O nošnji te o plesu imamo jedan lijepi opis iz Skradina. Dođaj se odigrava na dan Svetog Jeronima, zaštitnika čitave Dalmacije...»Dodjoh na otvoreno polje napunjeno svietom. Iz daleka se je sve crvenilo, jer muško i žensko nosi tu crvene kape. Igrali su kolo, ali za čudo bez svake muzike. Stupih k prvome kolu, tu su bile same dievojke, dvie bi pjevale, druge okolo skakale. U drugom kolu biahu pomiešane dievojke i žene s muškarci. Tu se nije ni pjevalo ni sviralo, već samo skakalo. Osim toga plesali ili igrali su po čitavom polju, sve tri po tri ili dievojke same ili dvie dievojke pa jedan čovjek, sve poskakujući gore i dole šetajući. Biaše liepih nošnjah, dievojke sve u modroj ili plavoj suknji, nakićene srebrom i zlatom po prsima i s naušnicama, te sa crvenim kapama s perjem. Muškarci iz Kistanja s crvenima jačermama posutima srebrnim puci i novci i trakami s haljinom surom ili crvenom, čakširima modrim, bičvama vezenim i s čalmama savitim oko crvene zlatom vezene kape. Sve ozbiljno, tiho, kod tolikoga svieta ne biaše čuti nikakve vike«.

Opis plesa imamo i iz Župe kraj Dubrovnika gdje se u jednoj seljačkoj kući »sakupio sviet da igra ili kako oni kažu bala. Mi nečekasmo dugo, kad jedan seljanin upne u ruku lieru tj. nastroj sasvim na sliku starinske lire sa tri strune pa s gudalom u nju udarati počne... Tempo biaše veoma hitar, a on lupaše neprestano nogama u zemlju i davaše time takt ili kako on reče pomoć. Dva mladića uhvate sad za ruku dvie dievojke, povedu je hitro skakajući u sredinu sobe, prihvate zajedno svaki svoju oko tiela obrnu se ponijekoliko puta na okolo, počnu zatim menjati ruke kao u »Mazurki«, ispuste se, dievojka ide korakom a mladić hitrim tankim korakom sve napred. On poskakuje i udara u noge prebire nogama kao u madjarskom tancu i u krakovianki i u kozačkom, skoči visoko gore, lupa nogama u zemlju po

taktu muzike što i djevojka čini, oba se opet približe i uhvate se, vrte se na okolo, ispuste se opet, djevojka pleše opet natrag i obrne se po koji put, oba dignu ruke u vis i prebiraju prstima kao da predivo predu, pleskaju rukama, tresu se poduže na jednome miestu, kad je više parah pokliznu pokraj drugih, najvećom lakostju i hitrinom, pomiešaju se s njimi, ali igra s igračicom uvijek njoj na susret, nikad se ne izgube iz očijuh, nikad ne pleše s drugim, nitko se ne smije, sve je svečano, isto muzika, tj. onaj koj u lieru udara, uvijek je ozbiljna lica, gleda sad na jednu sad na drugu stranu, prisluškiva svoje igranje, ali nepazi ni najmanje na one koji igradu, pa ovaj značajni tanac, kako ga još nigdie i nikada vidio nisam zovu *poskočnica*, a igradu ga samo u župah, jer sve naokolo poznato je samo kolo«. Iz opisa je vidljivo da je to ples nama danas poznat pod imenom lindo.

Ovim završavamo izlaganje Kukuljevićevih etnoloških izvora u kojima smo našli vrijedne podatke o ondašnjem životu.